

УДК 32: 7.038.6

Наумкіна Світлана Михайлівна
 доктор політичних наук, професор,
 завідувач кафедри політичних наук і права
 Державного закладу "Південноукраїнський
 національний педагогічний університет
 ім. К. Д. Ушинського";

Груєва Олександра Валеріївна
 аспірант Державного закладу
 "Південноукраїнський національний педагогічний
 університет ім. К. Д. Ушинського"
politlaw@ukr.net

ФЛЕШМОБ ЯК СПЕКТАКУЛЯРНИЙ ВИДОВИЩНО-ІГРОВИЙ РІЗНОВИД ПОЛІТИЧНОГО АКЦІОНІЗМУ

Мета статті – поглибити теоретико-методологічні позиції щодо сутності політичного флешмобу (політмобу) як видовищно-ігрового різновиду технологій політичного акціонізму, визначити новітні види політмобів. Методологія дослідження базується на основі: моделі суспільства спектаклю (Г. Дебор); симуляційній моделі (Ж. Бодрийяр); моделі індивідуалізованого суспільства (З. Бауман); моделі суспільства інтерактивного спектаклю (С. Бест, Д. Келлнер) та ін. **Методологія** синтезувала теоретико-методологічні положення символічного інтеракціонізму, постмодернізму та постструктуралізму. **Наукова новизна** закладається в авторському аналізі політмобів як видовищно-ігрового різновиду технологій політичного акціонізму, який полягає в одноразовому або хвилеподібному проведенні масових короткотривалих театралізованих акцій за попередньо узгодженим сценарієм. **Висновки.** Аналіз засвідчив, що політмоб є спектаклюваною мережевою взаємодією, яка здійснюється на основі горизонтальних соціальних комунікацій. Рисами політмобу визначено позаінституційний характер; організація за посередництва інтернет-ресурсів; видовищність, яскраво виражений ігровий контекст; хронометричність та ін. Різновидами сучасних політмобів виділено: "мовчазні" флешмоби; інтернет-флешмоби (i-mob); хвилеподібні естафетні флешмоби та ін. Відзначено, що абсолютна більшість політмобів є мирними за характером. Наголошено, що в окремих державах флешмоб прирівняний до таких акцій протесту, як мітинги, пікети, тому заборонена їх стихійна самоорганізація.

Ключові слова: спектаклювання політичного активізму, видовище, гра, політичний флешмоб (політмоб), політичний акціонізм.

Наумкина Светлана Михайловна, доктор политических наук, профессор, заведующая кафедрой политических наук и права Государственного заведения "Южноукраинский национальный педагогический университет им. К. Д. Ушинского"; Груева Александра Валериевна, аспирант Государственного заведения "Южноукраинский национальный педагогический университет им. К. Д. Ушинского"

Флешмоб как спектаклярная зрелищно-игровая разновидность политического акционизма

Цель статьи – углубить теоретико-методологические позиции анализа политического флешмоба (политмоба) как зрелищно-игровой разновидности технологий политического акционизма, определить новые виды политмобов. Методология исследования базируется на основе: модели общества спектакля (Г. Дебор), симуляционной модели (Ж. Бодрийяр), модели индивидуализированного общества (С. Бауман), модели общества интерактивного спектакля (С. Бест, Д. Келлнер) и др. **Методология** синтезировала теоретико-методологические основы символического интеракционизма, постмодернизма и постструктурализма. **Научная новизна** состоит в авторском анализе политмобов как зрелищно-игровой разновидности технологий политического акционизма, что выражается в разовом или многократном волнообразном проведении массовых краткосрочных театрализованных акций по заранее согласованному сценарию. **Выводы.** Анализ показал, что политмоб является спектаклярным сетевым взаимодействием, которое осуществляется на основе горизонтальных социальных коммуникаций. Чертами политмоба определены: внеинституционный характер; организация при посредничестве интернет-ресурсов; зрелищность, ярко выраженный игровой контекст; хронометричность и др. Разнообразными современными политмобов выделено: "молчаливые" флешмобы; интернет-флешмобы (i-mob), волнообразные, эстафетные флешмобы и др. Отмечено, что абсолютное большинство политмобов мирные по характеру. Подчеркнуто, что в отдельных государствах флешмоб приравнен к таким акциям протеста, как митинги, пикет, поэтому запрещена их стихийная самоорганизация.

Ключевые слова: спектакляризация политического активизма, зрелище, игра, политический флешмоб (политмоб), политический акционизм.

Naumkina Svitala, Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the Department of Political Sciences and Law of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky; Hruieva Oleksandra, postgraduate student of the Department of Political Sciences and Law of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

Variability of modern political flash mobs (political mobs)

The aim of the article is to deepen the theoretical and methodological concepts regarding the essence of political flash mob (political mob) as a spectacular and game-like variety of political actionism, to define the modern types of political mobs. The research methodology is based on: the model of society of spectacle (G. Debord); the simulation

model (J. Baudrillard); the individualized society model (Z. Bauman); the model of society of interactive spectacle (S. Best, D. Kellner) etc. The **methodology** synthesized the theoretical and methodological concepts of symbolic interactionism, postmodernism and post-structuralism. The **scientific novelty** lies in the author's original analysis of political mobs as a spectacular and game-like variety of political actionism technology, which consists of one-time or wave-like conduction of short-term dramatized mass actions according to a pre-agreed scenario. **Conclusions.** The analysis showed that political mob is a spectacular network interaction, performed on the basis of horizontal social communications. The author defined the following features of political mob: non-institutional character; organization through online resources; spectacularity, pronounced game context; chronometricity etc. There are following varieties of modern political mobs: "silent" flash mobs, online flash mobs (i-mob); wave-like relay and others. It is noted that the vast majority of political flash mobs are peaceful in their nature. It is emphasized that in some countries flash mobs are considered equal to protest actions, such as rallies and pickets, therefore their spontaneous self-organization is forbidden.

Key words: political flash mob (political mob), political actionism, spectacularization of political activism.

Постановка проблеми. Політичний флешмоб (політмоб) є однією з форм політичного акціонізму як системи художньо увиразнених форм політичного протесту, публічного обговорення та дискусії. Це новітня спектакулярна форма політичної участі, зазвичай протестного й провокаційного (подекуди й асоціального) характеру з викликом існуючому політичному ладу. У форматі політмобу проявляється театралізація, ігрова компонента, видовищність, динамічність донесення суспільно-політичних ідей, вимог тощо. Політичний флешмоб є публічною дією, наповненою глибинним сенсом; це нова форма комунікації з акцентом на процесуальність. Політмоб постає як мистецько-видовищно-ігрова форма донесення політичного. Він виник завдяки наділенню політики ігровою компонентою, інтегрування в політичне поле ігрових механізмів. Останнє можна вважати характерною тенденцією, тісно пов'язаною з прагненням надати такий політичний і інформаційний продукт, який би враховував вимоги видовищності, розважальності, театральності [7, 162].

Ступінь наукової розробки. Нині флешмоби стають предметом досліджень з позицій різних наукових напрямків та методологій. Відзначимо дослідження С. Володенкова, Т. Ісакової, С. Попової, Г. Рейнгольда, С. Романенка, К. Станіславської, В. Торяника, С. Федорченка, О. Шерман, О. Ямельницького, К. Янченка. Водночас комплексні дослідження політичного флешмобу як форми політичного акціонізму відсутні.

Актуальність і мета дослідження. Актуальність дослідження флешмобів зумовлена зростанням ролі спектакулярних видовищно-ігрових форм акціонізму в новітньому суспільно-політичному процесі. Мета статті – поглибити теоретико-методологічні позиції щодо сутності політичного флешмобу (політмобу) як видовищно-ігрового різновиду технологій політичного акціонізму, визначити новітні види політмобів.

Виклад матеріалу. Флешмоб – відносно молода форма політичного акціонізму. Дослідники вважають, що вперше потенціал флешмобу в політиці проявився на рубежі тисячоліть. Вкажемо на два з-поміж ранніх приклади застосування певних модифікацій флешмобу:

– 30.11.1999 р., під час т. зв. "битви за Сіетл", технологію "розумного натовпу" використовували антиглобалісти, які протестували проти проведення зустрічі Світової організації торгівлі та саміту G8. Групи демонстрантів були об'єднані в мережу завдяки мобільним телефонам, веб-вузлам, переносним комп'ютерам та ін.;

– 20.01.2001 р. президент Дж. Естрада став першим в історії Філіппін главою держави, який втратив владу внаслідок проведення мирних демонстрацій за участі понад мільйона людей, скликаних за допомогою текстових повідомлень. Масова розсилка sms-повідомлень стали "каналом комунікації філіппінців (т. зв. текстинг), що слугувало передумовою оперативної мобілізації мас: упродовж чотирьох днів на одній із площ Маніли побувало понад мільйон осіб" [5, 250]. Ці події ввійшли в історію як народження "Покоління Txt" [2, 147]. Повалення уряду без єдиного пострілу стало першим значущим проявом поведінки "розумних натовпів" [4, 47].

Перший флешмоб на пострадянському просторі проведений 15.08.2003 р. у московському ЦУМі: учасники акції протягом однієї хвилини аплодували, потім кинули монетку до фонтана та розійшлися [6, 227]; ніяких політичних смислів у ньому закладено не було.

Світова практика останніх років фіксує випадки арешту учасників флешмобів, а також корекцію нормативно-правових актів із метою недопущення масових (хай і короткострокових) зібрань. Наприклад, відповідно до затверджених у 2011 р. президентом Республіки Білорусь О. Лукашенком доповнень до закону "Про масові заходи в Республіці Білорусь" проведення соціальних і політичних протестів, у тому числі флешмобів, допускається лише в разі отримання відповідного дозволу від влади. Білоруським громадянам фактично заборонено збиратися без дозволу в громадських місцях групами більше трьох осіб. Флешмоби були прирівняні до пікетування, на проведення яких необхідне отримання адміністративного дозволу.

Більшість політичних флешмобів за своєю природою мають мирний характер, як і усі акціоністські форми протесту, які своєю суттю мають ненасильницький протест.

Утім, є й винятки в частині миролюбивості проведення флешмобу. Наприклад, у червні 2011 р. у США афроамериканці з Чикаго, Балтимора, Філадельфії та ін. великих міст, організували флешмоб-

протест проти існуючих досі уцімлень за расовою, національною, соціальною ознакою, неофіційної політики сегрегації. Зміст таких політмобів (а, на нашу думку, антиполітмобів із огляду на форму протесту) полягав у грабунках, переважно об'єктів роздрібною торгівлі та їх білошкірих власників. До політмобу, а не до звичайних протиправних діянь (грабунок) діяльність афроамериканської протестуючої молоді відносять тому, що за міркуванням американського аналітика Ф. Джексона [1], їх дії – це саме протест доведених до відчаю і вираження їх потреби у справедливості.

Особливою варіацією політмобів у недемократичних країнах є "мовчазні флешмоби", поява яких зумовлена переслідуваннями моберів недемократичною владою. Наприклад, 08.06.2011 р. у Мінську люди, відгукнувшись на заклики ініціаторів у соціальних мережах, вийшли без гасел, прапорів, аби уникнути звинувачення у проведенні несанкціонованої акції. Такі зібрання пропонувалося проводити щосередини; перша акція зібрала близько півтисячі мовчазних громадян. Через тиждень, 15.06.2011 р., у наступному політмобі взяли участь уже кілька тисяч мирних учасників із усіх великих білоруських міст. Окремих із учасників було немотивовано затримано правоохоронцями.

Утім, мовчання у флешмобі може мати й іншу мотивацію, наприклад, бути "хвилиною пам'яті" за полеглими або ж способом привернення уваги до резонансної проблеми. Наприклад, під час виступу В. Путіна на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (29.09.2015, Нью-Йорк), українці влаштували "мовчазний флешмоб", розгорнувши прапор, привезений з Іловайська.

Мовчазні флешмоби у недемократичних державах є способом висловлення громадянами підтримки тим, хто переслідується режимом. Наприклад, на підтримку російського опозиціонера О. Навального (18.07.2013 р., Краснодар), на захист учасниць гурту "Pussy Riot" (25.08.2012, Красноярськ) (під час нього для підкреслення мовчазного характеру акції учасники мали заклеєні пластирем роти, на яких було написано назву панк-рок-гурту).

Серед перших мовчазних флешмобів можна виділити загальнотурецький флешмоб "Duranadam" ("Людина, котра стоїть"; #duranadam) у 2013 році. Традицію такого типу флешмобу започаткував художник Е. Гюндюз, який 17.06.2013 р. вісім годин без руху простояв один на площі Таксим у Стамбулі. Його обличчя було повернено у напрямку Культурного центру імені Ататюрка, названого на честь засновника сучасної світської Туреччини. Його прикладу масово послідувала турецька інтелігенція з різних міст, яка вважає, що їх держава втрачає свою світськість і стрімко ісламізується.

Окремо виділимо інтернет-флешмоби (т. зв. i-mob), які відбуваються не у реальному, а у віртуальному вимірі. Вони полягають у масовій підтримці користувачів соціальних мереж, найперше Twitter і Facebook, зі створенням певного хештегу, коли люди фотографуються з надписом хештегу з можливим додаванням короткого висловлювання про проблему від себе. Його особливість у тому, що "на відміну від традиційного, віртуальний флешмоб не має географічних меж, а також може бути сильно розтягнутим у часі, не втрачаючи при цьому популярності" [8, 31]. Проілюструємо прикладами i-mob, які пройшли у різних куточках планети, маючи загальнопланетарний чи доволі звужений, локальний характер:

- віртуальний флешмоб, організований російською Компартією, "Селфі з Леніним" (2015) і "Ленін живий" (2016) під хештегом #LeninLives [3]) на знак протесту проти демонтажу пам'ятників Леніну в Україні ("Ленінопад"). Користувачів Instagram закликали фотографуватися на тлі пам'ятників Іллічу. На думку організаторів акції, це дешевий та ефективний спосіб популяризації іміджу пролетарського лідера в світі серед молоді. I-mob розпочинався у день смерті Леніна (21 січня) і завершувався у день його народження (22 квітня);

- світового масштабу i-mob у 2016 р. задля привернення уваги до прав ромів, проти їх дискримінації та сегрегації. Приводом стало хуліганське побиття у Болгарії хлопчика-рома Мітко. Реакцією на цю подію став інтернет-флешмоб у Twitter і Facebook під хештегом #RomaAreEqual, де користувачі солідаризувалися з хлопчиком, який зазнав приниження через своє походження та колір шкіри.

Практично кожен резонансний терористичний акт завершується i-mob із його осудом та висловленням співчуття постраждалим, пропозицією допомоги, солідаризацією з родинами тих, хто втратив близьких. Наприклад:

- після терористичного акту у Парижі 13.11.2015 р., коли загинуло 127 осіб, французи ініціювали антитерористичний флешмоб із хештегом #JeSuisEnTerrasse ("Я на терасі"); він мав символізувати, що життя триває і люди вільно виходять на відкритий простір. Паралельно у ніч після терактів у Twitter парижани провели ще один флешмоб – #PorteOuverte ("Відкриті двері"), запрошуючи на нічліг тих, хто не мав змоги повернутися додому через поліцейські загородження, встановлені навколо місць події, пропонували безкоштовні послуги таксі. Після цього теракту молодь мусульманських країн запустили свій флешмоб із осудом терористичної організації "Ісламська держава", використовуючи хештег #NotInMyName;

- після теракту 14.07.2016 р. у Ніцці, який забрав життя 86 осіб, був запущений флешмоб #PrayForNice ("Моліться за Ніццу") та #RechercheNice ("Пошук Ніцца", за його допомогою вівся розшук зниклих). Більшість ілюстрацій супроводжувалися кольорами державного французького прапора. Схожі хештеги використовувалися і після інших резонансних терактів, наприклад, #PrayForParis ("Молюсь за Париж"; після згаданого вище теракту 13.11.2015 р.); #PrayForPakistan ("Молюсь за Пакистан", після теракту 20.01.2016 р. на території університету пакистанського міста Чарсадда); #PrayForOrlando ("Молюсь за Орландо", після теракту 13.06.2016 р. у американському місті Орландо); #PrayForBrussels ("Молюсь за Брюссель"; проводився після теракту у 22.03.2016 р.); #PrayForTurkey, #PrayForIstanbul

("Молюсь за Туреччину", "Молюсь за Стамбул"; після терактів у Стамбулі 28.06.2016 р. та 15.07.2016 р.); #PrayForGermany ("Молюсь за Німеччину"; після серії терактів 18–24.07.2016 р. у Мюнхені, Вюрцбургу, Ансбаху); #PrayForBerlin ("Молюсь за Берлін"; після терористичного акту 20.12.2016 р. на передріздвяній ярмарці).

У багатьох містах запускаявся флешмоб із хештегом #opendoors ("Відкриті двері"), завдяки якому люди отримували додаткові можливості отримати захист (вище уже згадувався Париж, а також це зафіксовано після терактів у Ніцці та Мюнхені та ін. містах); у Брюсселі #OpenHouse передбачив пропозицію допомоги постраждалим від теракту в аеропорту "Шарлеруа" та надання нічлігу пасажиром у зв'язку з повною відміною авіарейсів. У Ніцці під хештегом #PortesOuvertesNice ("Відкриті Двері Ніцца") у Twitter користувачі писали приблизне місце розташування їх житла з пропозицією зв'язатися з ними.

При проведенні таких флешмобів одночасно робиться спроба розшукати зниклих людей, встановити особу загиблих чи поранених. Зауважимо, що кількість терористичних атак (відповідно й флешмобів із їх осудом) за останні роки є настільки великою, що у соціальних мережах навіть провели своєрідний протестний флешмоб зі хештегом #JeSuisÉpuisé ("Я втомився"), під яким учасники діляться своїми переживаннями у зв'язку з активізацією терактів. Також користувачі соціальних мереж часто висловлюються, що міжнародна громадськість згуртовується у моральній оцінці одних проблем, і зовсім ігнорує не менш резонансні події; більше уваги привертається до трагедій Західного світу.

Флешмоби є способом протесту проти обмежень прав людини. Проілюструємо це кількома прикладами:

- 30.09.2009 р. (у День Інтернету) на Манежній площі у Москві проведено флешмоб проти спроб російської влади цензурувати світову Мережу, обмежити Скуре та кримінально переслідувати блогерів. Зображаючи культового героя фільму "Матриця" агента Сміта, котрий вважав людей вірусами та заперечував свободу, учасники флешмобу кілька разів у напрямку проти годинникової стрілки, обійшли купол торгового центру на Манежній площі, імітуючи повернення часу назад. За задумом організаторів акції, агенти повертали Росію у минуле – в часи тотального контролю влади над громадськістю;

- у мережі мікроблогів Twitter у вересні 2014 р. під хештегом #StopCrimeanTatarsGenocide проходив світового масштабу флешмоб (i-mob) на підтримку кримських татар, переслідуваних у анексованому Криму;

- флешмоби за дотримання прав людини у зонах збройних конфліктів. Так, низка флешмобів у різних кутках планети проходила на підтримку сирийців: у Турині (15.01.2012 р.), Чикаго (22.01.2012 р.) та ін. Нова хвиля флешмобів стала реакцією на бомбардування сирийського міста Алеппо, наприклад, у Лондоні 03.11.2016 р. проведено флешмоб біля посольства Російської Федерації у Великій Британії;

- флешмоби для захисту прав представників сексуальних меншин. Так, у соціальних мережах Facebook і Twitter проведено флешмоб на підтримку ЛГБТ-руху. Наприклад, після того як у червні 2015 р. у США легалізували одностатеві шлюби у всіх штатах, у соціальних мереж почалося активне змінювання аватарок користувачів у кольори веселки (офіційний символ ЛГБТ-руху по всьому світу). Примітно, що старт флешмобу був доволі офіційний – його ініціювала адміністрація президента США: будівлю освітили кольорами веселки, змінили аватарку президентської адміністрації у Twitter. Звичайно ж, така контрверсійна проблема не могла викликати одностайної підтримки, тому відзначимо й численні флешмоби у стилі анти-ЛГБТ, особливо активними такі акції були і є в Російській Федерації, де флешмоби проти гомофобії призводять аж до затримання учасників, а на їх санкціоноване проведення не вдається отримати владного дозволу (наприклад, у травні 2016 р. відмова у проведенні флешмобу у Санкт-Петербурзі мотивувалася тим, що такі акції забороняються Федеральним законом "Про захист дітей від інформації, яка спричиняє шкоду їх здоров'ю та розвитку".

Популярною темою флешмобів є вшанування національних героїв. Наприклад, 20.12.2012 р. 485 індійських хлопчиків 10–16 років із бідних родин провели флешмоб-парад до 64-річчя з дня смерті індійського духовного лідера М. Ганді. Босоніж і під девізом "Піднімайся!" (Rise Up!) учасники флешмобу хотіли мотивувати індійських дітей-бідняків до духовного та матеріального росту. Усі учасники були одягнені на зразок звичної одягу М. Ганді та мали відповідний образ національного героя (тростина, круглі окуляри, накладні вуса тощо). Ще раніше, у 2010 р., схожий флешмоб об'єднав 255 індійських дітей-бідняків.

Традиційно день незалежності певної держави дає привід для зазвичай емоційно піднесених патріотичних політмобів, які можуть увиразнюватися у найрізноманітніших форматах, найпоширенішим із яких є викладення композицій з цифр на позначення часу від створення держави. Політмоби часто обігрують тему державної символіки, використовують її елементи у сюжеті акції. Це проявляється найперше у грі з кольорами прапора, формами державних гербів, створенні найбільших розмірів чи незвичних тематичних композицій, в основі яких покладено державні символи, наприклад викладання "живих" прапорів і контурів гербів. Такі флешмоби можна вважати патріотичними.

Висновки. Підсумуємо:

- політичний флешмоб (політмоб) – видовищно-ігровий різновид технологій політичного акціонізму, який полягає в одноразовому або хвилеподібному проведенні масових короткотривалих театралізованих акцій за попередньо узгодженим сценарієм; це spektakлярна мережева взаємодія, яка здійснюється на основі горизонтальних соціальних комунікацій;

– рисами політмобу визначимо: позаінституційний характер; організація за посередництва інтернет-ресурсів; видовищність, яскраво виражений ігровий контекст; хронометричність, відсутність імпровізацій (характерне для класичних одноразових флешмобів);

– різновидами сучасних політмобів виділимо: "мовчазні" флешмоби (їх поява зумовлена владними переслідуваннями моберів); інтернет-флешмоби (i-моб у соціальних мережах зі створенням відповідного хештегу); хвилеподібні естафетні флешмоби (передбачають масовість акцій із передачею права на проведення акцій від особи (колективу) до наступних учасників) та ін.

– абсолютна більшість політичних флешмобів мають мирний характер, але є приклади (нечисельні) переростання мирної за своєю природою акції в організоване насилля. В окремих недемократичних державах флешмоб прирівняний до інших акцій протесту (мітингів, пікетів), заборонена стихійна самоорганізація для їх проведення.

Перспективи досліджень. Оскільки політичні флешмоби є відповіддю на поточну політичну динаміку, а інформаційно-комунікаційні технології перманентно розвиваються, то під впливом цих чинників постійно виникають нові модифікації флешмобів, які потребують вивчення як spektakлярні видовищно-ігрові різновиди політичного акціонізму.

Література

1. Володенков С. Флэшмоб как сетевая технология современного политического менеджмента (на примере России и США) [Електронний ресурс] / Сергей Володенков, Сергей Федорченко. – Режим доступу: <http://www.evestnik-mgou.ru/ru/Articles/Doc/695>.
2. Ісакова Т. Політичний флешмоб як форма реалізації нових ідентичностей в інформаційному суспільстві / Тамара Ісакова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 3 (24). – С. 144–151.
3. Коробкова Е. Коммунисты организуют всероссийский флешмоб "Селфи с Лениным" / Евгения Коробкова // Известия. – 2015. – 30 июля.
4. Рейнгольд Г. Умная толпа: новая социальная революция / Говард Рейнгольд; пер. с англ. А. Гарькавого. – Москва: ФАИР ПРЕСС, 2006. – 416 с.
5. Смирнов Д. Политическое манипулирование и технология "умных толп" как средство борьбы за гегемонию / Дмитрий Смиронов // Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. Аспирантские тетради. – 2008. – № 30 (67). – С. 247–251.
6. Торяник В. Флеш-моб як інструмент політичного консумеризму / Володимир Торяник // Вісник Севастопольського національного технічного університету. Серія Політологія. – 2011. – № 123. – С. 227–230.
7. Вільчинська І.Ю. Актуальні форми медійних продуктів як відображення сучасних тенденцій в українському інформаційно-політичному просторі / Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2015. Вип. 2. С. 161-164.
8. Янченко К. (2016). Віртуальний флешмоб як явище модерної медійної культури / Костянтин Янченко // Медіакритика. – 2016. – № 23. – С. 28–33.

References

1. Volodenkov, S. Fedorchenko, S. (2015). Flash mob as network technology of modern political management (on the example of Russia and the United States). E-Jornal Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta, 3. Retrieved from <http://www.evestnik-mgou.ru/ru/Articles/Doc/695> [in Russian].
2. Isakova, T. (2012). Political flashmob as a form of implementing new identities in the information society. Stratehichni priorytety, 3 (24), 144–151 [in Ukrainian].
3. Korobkova, E. (July 30th, 2015). Communists organize the all-Russian flash mob "Selfie with Lenin". Izvestiya [in Russian].
4. Reinhold, H. (2006). Smart Mobs: The Next Social Revolution (A. Gar'kavyi Trans.). Moscow: FAIR PRESS [in Russian].
5. Smirnov, D. (2008). Political manipulation and technology of "smart crowds" as a means of fighting for hegemony. Izvestiya Rossiiskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta imeni A. I. Gertsena. Aspirantskie tetradi, 30 (67), pp. 247-251 [in Russian].
6. Torianyk, V. (2011). Flash mob as an instrument of political consumerism. Visnyk Sevastopolskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya Politolohiia, 123, 227–230 [in Ukrainian].
7. Vilchinska, I. (2015). Actual forms of media products as a reflection of modern trends in the Ukrainian information and political space / National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald, 2. P. 161-164 [in Ukrainian].
8. Yanchenko, K. (2016). Virtual flashmob as a phenomenon of modern media culture. Mediakrytyka, 23, 28–33 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.